

Demokratiyaya nə baş verir?

Demokratik geriləmə konseptinə dair

Musabəy Babayev

«Public Affairs and Democracy» magistratura proqramı

Lüneburg Leuphana Universiteti, Almaniya

«Strategic Discourse» Tələbə Diplomatiyası Mərkəzinin İcraçı direktoru

Yazışma üçün ünvan

Musabəy Babayev, Leuphana University Lüneburg, Universitätsallee 1, 21335
Lüneburg, Almaniya.

Xülasə

Demokratik geriləmə anlayışı müasir siyasi analitikada geniş şəkildə istifadə olunur, lakin nadir hallarda sistemli təhlilə cəlb edilir. Məqalədə bu konseptin avrosentrik və normativ baxımdan yüklü xarakteri ilə bağlı çətinliklər nəzərdən keçirilir, həmçinin «geriləmə»nin ona nisbətən qeydə alındığı ilkin vəziyyət məsələsi qaldırılır. İş demokratik geriləmənin tərfi ətrafında gedən diskussiyaya əsaslanır və onun konseptuallaşdırılması üsullarına tənqidi baxış təqdim edir.

Açar sözlər: *demokratiya, demokratik geriləmə, liberal konstitution demokratiya, avrosentrizm, V-Dem*

Demokratiyaya nə baş verir?

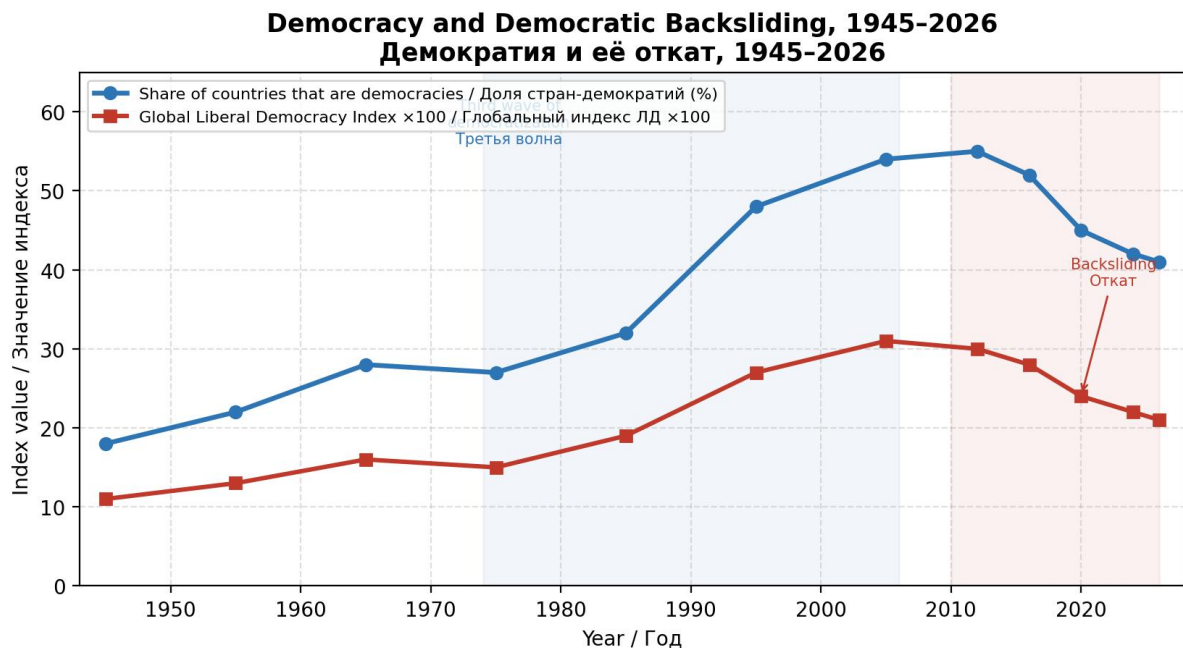
Son dövrün analitik hesabatlarının əhəmiyyətli bir hissəsi demokratik geriləməni bəzi ölkələr üçün milli təhlükəsizliyə bir növ təhdid kimi yüksək səslə təqdim edir. İsveçin V-Dem İnstitutunun «Democracy Report 2026» hesabatında bildirilir ki, orta dünya demokratiya səviyyəsi ilə ölçüldükdə dünya 1978-ci ilin səviyyəsinə geriləyib. Liberal konstitusion demokratiyaya qarşı «geriləmə», «əks-inqilab» baş verməkdədir. Liberal demokratiya hələ COVID-19-dan xeyli əvvəl təzyiq altında idi və müdafiə mövqeyində dayanırdı. Hələ pandemiya əvvəl onun əleyhdarlarının bütöv bir ittihatlar siyahısı var idi. Populistlər iddia edirdilər ki, liberalizm hakimiyyəti sırası vətəndaşların əlindən alan və onların iqtisadi maraqlarını sarsıdan antidemokratik elitizm üçün örtüyə çevrilib. Millətçilər bildirirdilər ki, liberalizm dövlətlərin suverenliyinə müdaxilə edən və legitim milli maraqların reallaşdırılmasına mane olan beynəlxalq institutlar və qanunlar yaradıb. Mədəni ənənəçilər isə iddia edirdilər ki, liberal fərdiyyətçilik mənəvi və dini icmaları aşındırır, liberal azadlıq isə azadlıqla özbaşınalıq arasındakı sərhədi silir. Öz növbəsində, liberal demokratlar opponentlərini avtoritarizmə sürüşməkdə, suverenlikdən insan hüquqlarının pozulması üçün pərdə kimi istifadə etməkdə və «sıfır cəmiyyət oyunu» siyasətinə qayıtmaqda ittiham edirdilər.

Müqayisəli siyasət sahəsinin aparıcı mütəxəssislərindən birinin qeyd etdiyi kimi, demokratik geriləmə anlayışı «tez-tez istifadə olunur, lakin nadir hallarda təhlil edilir».

Demokratik geriləmə nədir?

Demokratik geriləməyə həsr olunmuş bir çox elmi işlər diqqəti demokratiyaya hücum mexanizmləri üzərində cəmləşdirir. Bunlara dövlət çevrilişləri, icra hakimiyyətinin səlahiyyətlərinin genişlənməsi, çəkəndirmə və tarazlaşdırma sisteminin sökülməsi, siyasi institutların ləğvi və seçki manipulyasiyaları aiddir. Lakin əsas fundamental sual böyük ölçüdə açıq qalır: demokratiyanın artıq demokratiya olmadığını və geriləmənin qaçılmaz hala gəldiyini əslində necə anlamaq olar? Demokratiya haqqında ən geniş yayılmış empirik və konseptual nəzəriyyələr (Bermeo; Lührmann–Lindberg) həddindən artıq avrosentrikdir. Demokratiya özlüyündə çox müxtəlifdir, geriləmə konseptinin özü isə avrosentrik və normativ baxımdan yüklüdür. Sözün özü hansısa idealdan «aşağıya» doğru hərəkəti nəzərdə tutur. Bermeo (2016) bunu etiraf edərək qeyd edir ki, termin «idealdan şüurlu uzaqlaşma»-nı bildirir. Problem ondadır ki, bu ideal adətən açıq şəkildə ifadə olunmur; o, üstüörtülü şəkildə güclü müstəqil məhkəmələrə malik Qərb tipli liberal konstitusion demokratiya ilə eyniləşdirilir. Bu, bütün cəmiyyətlərin Avropanın keçdiyi eyni mərhələlərdən — feodalizm, kapitalizm, sənaye modernliyi və liberal demokratiyadan — keçməli olduğunu iddia edən historisist müddəaya əsaslanır. Liberal demokratiyanı şkalanın zirvəsinə qoyan ideya istənilən institusional kənaraçıxmanı tərifiyə görə «reqres» kimi kodlaşdırır. Beləliklə, geriləmə (backsliding) konsepti Çakrabartinin (Provincializing Europe, 2000) qeyri-Qərb dünyasının Qərb etalonu ilə ölçülməsi adlandırdığı yanaşmanı struktur etibarilə təkrar istehsal edir.

Geriləmə haradan? İlk vəziyyət problemi

Şəkil dünya ölkələri üzrə V-Dem demokratiya və avtokratiya indeksini əks etdirir. V-Dem üçün demokratik geriləmə tərifinə görə hansısa ilkin vəziyyətdən «aşağıya» doğru hərəkətdir, deməli, geriləmə haqqında istənilən iddia məntiqi olaraq bu ilkin vəziyyətin — istinad nöqtəsinin müəyyən edilməsini tələb edir. Geriləmə konsepti özünün ən zəif metodoloji tərəfini məhz burada üzə çıxarır. Demokratiyanın «gerilədiyini» iddia etmək üçün tədqiqatçı əvvəlcə A nöqtəsini — enişin hesablandığı demokratiya səviyyəsini müəyyən etməlidir. Lakin yaxından baxdıqda aydın olur ki, vahid «geriləmə» yarlığının altında mövcud ədəbiyyatda sistemik şəkildə bir-birinə qarışdırılan fərqli problemlər gizlənir. Şəkildə gördüyümüz kimi, A nöqtəsi hər iki əyrinin təxminən 2006–2012-ci illərə düşən zirvəsindən götürülür, qırmızı «Backsliding» (geriləmə) zonası isə bilavasitə ondan sonra başlayır və bu maksimumdan aşağıya doğru hərəkəti göstərir. Burada müəlliflər A nöqtəsini qlobal aqrekat kimi götürüblər, lakin unudurlar ki, heç vaxt liberal demokratiya səviyyəsinə çatmamış ölkə, sözün ciddi mənasında, ondan «geriləyə» bilməz. V-Dem indeksinin qrafikində eniş kimi görünən şey əslində tamamilə başqa mənə daşıya bilər. «Baş tutmamış demokratikləşmə» və «avtoritar rejimin qayıdışı» tez-tez rast gəlinən hallardır. Baş tutmamış demokratikləşmə başlamış, lakin konsolidasiyaya çatmadan dayanmış keçiddir; avtoritar rejimin qayıdışı isə adətən qısa liberallaşma dövründən sonra baş verir.

Hədd haradadır? Demokratiyanın demokratiya olmaqdan çıxdığı an problemi

Demokratiyanın özü binar deyil, dərəcəli dəyişəndir, geriləmə isə aydın sərhəd, keçid anı tələb edir. Beləliklə, tədqiqatçılar kəsilməz kəmiyyəti qırılma kateqoriyası vasitəsilə dərk etməyə çalışırlar. Eyni zamanda, indeksin 0,43 və 0,42 qiymətləri arasındakı empirik fərq cüzidir və sadəcə ölçmə xətasını əks etdirə bilər. Əgər hədd

0,425 səviyyəsində müəyyən edilibsə, bu cüzi fərq ölkəni «demokratiyadan» «avtokratiyaya» çevirir. Hədd problemini həll etmək üçün müxtəlif metodlardan istifadə olunur, lakin hər metodun öz çətinlikləri var. Şumpeter tərəfindən yaradılmış, Pşevorski və Çeybub tərəfindən inkişaf etdirilmiş dixotomik — bəzən adlandırıldığı kimi, minimalist — yanaşma demokratiyanı rəqabətli seçkilər nəticəsində hakimiyyətin real dəyişməsi ilə müəyyən edir. Burada hədd rolunu hakimiyyət dəyişikliyi (turnover) testi oynayır: bu test iqtidarda olanların seçkiləri udurmağa və vəzifəni tərk etməyə qadir olub-olmadığını soruşur. Yanaşmanın güclü tərəfi ondadır ki, o, «yaxşı» demokratiyanın necə olması barədə razılıq tələb etmir. Zəif tərəfi isə seçkilərin tədricən eroziyasına qarşı kor olmasıdır. Məhkəmələrin müstəqilliyinin və mətbuat azadlığının dağıdılmasına baxmayaraq, seçkilər formal olaraq rəqabətli qala bilər — yanaşma isə bu faktı nəzərə almır.

İkinci və daha geniş yayılmış metod kontinual, yəni dərəcəli yanaşmadır. Bu yanaşma, əlbəttə, vahid sərhəddən imtina edir və istənilən eniş qeydə alan şkalaya üstünlük verir. O, nüanslara qarşı yüksək həssaslığı ilə fərqlənir, lakin burada da nəyin demokratiya sayılacağına dair qərarı metodoloq verir.

İdeal kim müəyyən edir? İstinad nöqtəsinin normativ bağlılığı

Əksər hallarda istinad nöqtəsi kimi standart olaraq konkret ölkənin empirik keçmiş vəziyyəti deyil, güclü müstəqil məhkəmələrə malik Qərb tipli liberal konstitusion demokratiya şəklində normativ ideal çıxış edir. Bermeonun «idealdan şüurlu uzaqlaşma» adlandırdığı da məhz budur. Problem isə ondadır ki, bu ideal xarici və universallaşdırılmış idealdır. Nəticədə qeyri-Qərb ölkəsi üçün A nöqtəsi onun öz tarixi deyil, Qərb normasının onun trayektoriyasına proyeksiyası olur. Bu halda «geriləmə» artıq siyasi rejimin real dəyişməsinə deyil, Qərbə qədər olan məsafəni ölçür. İstənilən qeyri-Qərb hakimiyyət konfigurasiyası avtomatik olaraq defisit kimi, etalondan kənaraçıxma kimi kodlaşdırılır. Burada istinad nöqtəsi problemi son nəticədə Çakrabartinin (Provincializing Europe, 2000) qeyri-Qərb dünyasının Qərb etalonu ilə ölçülməsi adlandırdığı problemlə qovuşur. Geriləmə konsepti normativ iyerarxiyanı öz strukturuna daxil edir: zirvədə liberal demokratiya dayanır, qalan hər şey isə ondan uzaqlıq dərəcəsi ilə müəyyən olunur.

«Geriləmə»dən rejimin trayektoriyasına

Geriləmə konseptinin tənqidi dekonstruksiya ilə bitmək məcburiyyətində deyil. Ondən tamamilə konkret bir tədqiqat proqramı doğur. Mövcud yanaşmanın başlıca qüsuru binar məntiqdir: rejim ya «demokratiyadır», ya da ondan «geriləyir». Halbuki Levitski və Ueyin göstərdiyi kimi, bu qütblər arasında rəqabətli avtoritarizmin geniş və sabit zonası yerləşir. Hansısa zirvədən «aşağıya» enməyən, əksinə, hibrid tarazlığı təkrar istehsal edən rejimlərə «geriləmə» dili, sadəcə olaraq, tətbiq edilə bilməz. Ölkəni universal etalonla müqayisə etmək (cross-case) əvəzinə, onun öz trayektoriyasının zaman ərzində izlənilməsi (within-case) lazımdır. Bu addım geriləmənin tənqidi nəzəriyyəsinin öz daxilində də dayaq tapır. Belə ki, Volkenştayn geriləməyə *immanent tənqid* metodu ilə diaqnoz qoymağı təklif edir. Mahiyyət etibarilə bu, cross-

case-dən within-case-ə keçidlə eyni addımdır: hər iki halda istinad nöqtəsi artıq universal etalon deyil, rejimin özünün daxili ölçüsüdür. Fərq ondadır ki, immanent tənqid ayrıca halın keyfiyyət təhlili səviyyəsində işləyir, within-case yanaşma isə eyni məntiqi trayektoriyanın zaman ərzində sistemli izlənilməsinə köçürür. Bu zaman istinad nöqtəsinə ideal yox, rejimin özünün empirik müşahidə olunan keçmiş vəziyyəti çevrilir və analitik üç hadisəni bir-birindən ayırmaq imkanı əldə edir: baş tutmamış demokratikləşməni, avtoritarizmin qayıdışını və konsolidasiya olunmuş demokratiyanın həqiqi geriləməsini.

Nəticə

Bəs demokratiyaya nə baş verir? Düzgün cavab, ilk növbədə, sualın özünün yenidən ifadə olunmasını tələb edir. V-Dem vahid bir prosesin fotosəkli deyil; o, metodoloji qərar nəticəsində bir xəttə salınmış müxtəlif rejimlərin bir-birindən fərqli trayektoriyalarının üst-üstə qoyulmasıdır. O, həqiqətən də göstərir ki, seçkilər eroziyaya uğrayır, icra hakimiyyəti isə məhkəmələrin və mətbuatın üzərinə yeriyr. Lakin bunu qlobal «geriləmə» adlandırmaq Qərb normasına qədər olan məsafəni rejimin özünün dəyişməsi kimi qəbul etmək deməkdir. Əgər əvəzində hər ölkəni öz tarixinə nəzərən ölçsək və trayektoriya tiplərini dürrüst şəkildə fərqləndirsək, mənzərə vahid fəlakət olmaqdan çıxır və yalnız bir qismi demokratik geriləmə adına layiq olan müxtəlif istiqamətli proseslərin mozaikasına çevrilir. Demokratiya hər yerdə geri çəkilməkdən daha çox, onu Qərbdən kənarda ölçmək üçün nəzərdə tutulmamış alətin əlindən sürüşüb çıxır.

Ədəbiyyat siyahısı

- Bermeo, N. (2016). On Democratic Backsliding. *Journal of Democracy*, 27(1), 5–19.
- Chakrabarty, D. (2000). *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Cheibub, J. A., Gandhi, J., & Vreeland, J. R. (2010). Democracy and Dictatorship Revisited. *Public Choice*, 143(1–2), 67–101.
- Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lührmann, A., & Lindberg, S. I. (2019). A Third Wave of Autocratization Is Here: What Is New About It? *Democratization*, 26(7), 1095–1113.
- Przeworski, A. (1991). *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
- V-Dem Institute. (2026). *Democracy Report 2026*. Gothenburg: University of Gothenburg, V-Dem Institute.
- Wolkenstein, F. (2023). What Is Democratic Backsliding? *Constellations*, 30(3), 261–277.

What Is Happening to Democracy?

On the Concept of Democratic Backsliding

Musabay Babayev

Master's program "Public Affairs and Democracy"

Leuphana University Lüneburg, Germany

Executive Director of the "Strategic Discourse" Student Diplomacy Center

Correspondence

Musabay Babayev, Leuphana University Lüneburg, Universitätsallee 1, 21335 Lüneburg, Germany.

Abstract

The concept of democratic backsliding is widely used in contemporary political analysis, but it is rarely examined in a systematic way. The article discusses the difficulties related to the Eurocentric and normatively loaded character of this concept, and raises the question of the starting point against which "backsliding" is recorded. The paper draws on the debate around the definition of democratic backsliding and offers a critical view of the ways in which it is conceptualized.

Keywords: *democracy, democratic backsliding, liberal constitutional democracy, Eurocentrism, V-Dem*

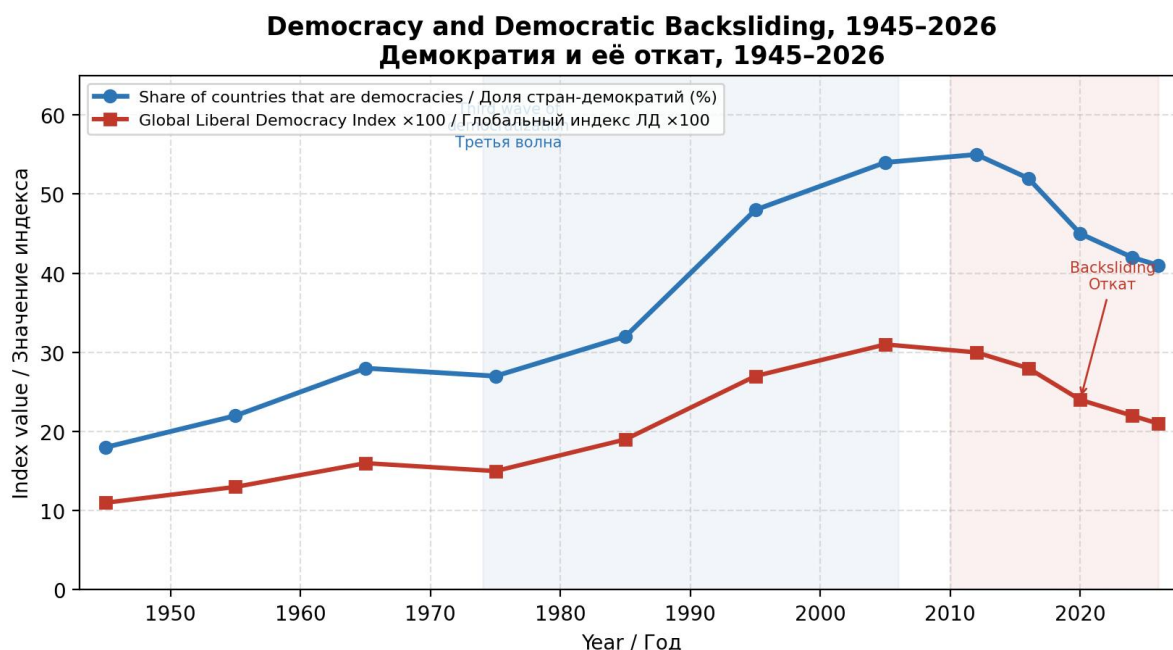
What is happening to democracy?

A significant share of recent analytical reports loudly presents democratic backsliding as a kind of threat to national security in some countries. The Democracy Report 2026 of the Swedish V-Dem Institute states that, measured by the average world level of democracy, the world has slid back to 1978. A “backslide”, a “counter-revolution”, is unfolding against liberal constitutional democracy. Liberal democracy had been under pressure and on the defensive long before COVID-19. Already before the pandemic, its opponents had a whole list of accusations. Populists argued that liberalism had become a cover for anti-democratic elitism, which takes power away from ordinary citizens and undermines their economic interests. Nationalists claimed that liberalism had produced international institutions and laws that intrude on state sovereignty and prevent the realization of legitimate national interests. Cultural traditionalists argued that liberal individualism erodes moral and religious communities, and that liberal freedom blurs the line between liberty and permissiveness. Liberal democrats, in turn, accused their opponents of sliding towards authoritarianism, of using sovereignty as a screen for human rights violations, and of a return to “zero-sum” politics. As one of the leading specialists in comparative politics notes, the concept of democratic backsliding is “often used, but rarely analyzed”.

What is democratic backsliding?

Many academic works on democratic backsliding concentrate on the mechanisms of attacks on democracy. These include coups d'état, executive aggrandizement, the dismantling of checks and balances, the elimination of political institutions, and electoral manipulation. The main fundamental question, however, largely remains open: how can we actually understand that a democracy has stopped being a democracy and that backsliding has become inevitable? The most widespread empirical and conceptual theories of democracy (Bermeo; Lührmann–Lindberg) are too Eurocentric. Democracy itself is very diverse, and the very concept of backsliding is Eurocentric and normatively loaded. The word itself implies a movement “down” from some ideal. Bermeo (2016) admits this, noting that the term refers to a “deliberate departure from the ideal”. The problem is that this ideal is usually not made explicit; it is silently identified with liberal constitutional democracy of the Western type, with strong independent courts. This rests on a historicist premise, according to which all societies must pass through the same stages as Europe — feudalism, capitalism, industrial modernity, and liberal democracy. An idea that places liberal democracy at the top of the scale by definition codes any institutional deviation as “regression”. In this way, the concept of backsliding structurally reproduces what Chakrabarty (Provincializing Europe, 2000) calls measuring the non-Western world against a Western standard.

Backsliding from where? The problem of the starting point

The figure displays the V-Dem index of democracies and autocracies across the world. For V-Dem, democratic backsliding is by definition a movement “down” from some starting point, which means that any claim about backsliding logically requires a definition of this starting point — the reference point. It is exactly here that the concept of backsliding reveals its most vulnerable methodological side. To argue that a democracy has “slid back”, the researcher first has to set point A — the level of democracy from which the decline is counted. On closer inspection, however, it becomes clear that the single label of “backsliding” hides different problems, which are systematically mixed together in the existing literature. As we can see in the figure, point A is taken from the peak of both curves around 2006–2012, and the red “Backsliding” zone starts immediately after it, showing the movement down from this maximum. Here the authors used point A as a global aggregate, but they forget that a country which has never reached the level of liberal democracy cannot, in the strict sense, “slide back” from it. What looks like a decline on the V-Dem index chart may in fact mean something quite different. Frequent cases are “failed democratization” and the “return of an authoritarian regime”. Failed democratization is a transition that started but stopped before reaching consolidation, while the return of an authoritarian regime usually takes place after a short period of liberalization.

Where is the threshold? The problem of the moment when a democracy ceases to be a democracy

Democracy itself is not a binary but a graded variable, while backsliding requires a clear boundary, a moment of transition. Researchers thus try to make sense of a continuous quantity through the category of a break. At the same time, the empirical difference between an index value of 0.43 and 0.42

is negligible and may simply reflect measurement error. If the threshold is set at 0.425, this negligible difference turns a country from a “democracy” into an “autocracy”. Different methods are used to solve the threshold problem, but each method has its own difficulties. The dichotomous — or, as it is sometimes called, minimalist — approach, created by Schumpeter and developed by Przeworski and Cheibub, defines democracy through the real alternation of power as a result of competitive elections. The threshold is the turnover test, which asks whether the incumbents are able to lose elections and give up office. The strength of this approach is that it does not require agreement on what a “good” democracy should look like. Its weakness, however, is its blindness to the gradual erosion of elections. Elections may formally remain competitive despite the destruction of judicial independence and press freedom, and the approach does not capture this fact.

The second and more widespread method is the continuous, graded approach. This approach, of course, abandons a single boundary in favor of a scale on which any decline is recorded. It is highly sensitive to nuance, but here as well the decision about what counts as democracy is made by the methodologist.

Who sets the ideal? The normative anchoring of the reference point

In most cases, the default reference point is not the empirical past state of a specific country, but a normative ideal in the form of Western-style liberal constitutional democracy with strong independent courts. This is exactly what Bermeo calls a “deliberate departure from the ideal”. The problem, however, is that this ideal is external and universalized. As a result, point A for a non-Western country turns out to be not its own history, but the projection of a Western norm onto its trajectory. “Backsliding” then no longer measures a real change of the political regime, but the distance to the West. Any non-Western configuration of power is automatically coded as a deficit, as a deviation from the standard. Here the problem of the reference point finally merges with what Chakrabarty (Provincializing Europe, 2000) calls measuring the non-Western world against a Western standard. The concept of backsliding builds a normative hierarchy into its very structure: liberal democracy stands at the top, and everything else is defined through its degree of distance from it.

From “backsliding” to regime trajectory

The critique of the backsliding concept does not have to end with deconstruction. It leads to a quite concrete research program. The main flaw of the existing approach is its binary logic, in which a regime is either a “democracy” or is “backsliding” away from it. Yet, as Levitsky and Way show, between these poles lies a broad and stable zone of competitive authoritarianism. To regimes that do not move “down” from some peak but reproduce a hybrid equilibrium, the language of “backsliding” simply does not apply. Instead of comparing a country with a universal standard (cross-case), what is needed is the tracking of its own trajectory over time (within-case). This move also finds support within the critical theory of backsliding itself.

Wolkenstein, for example, proposes to diagnose backsliding through the method of immanent critique. In essence, this is the same move as the shift from cross-case to within-case analysis: in both, the reference point is no longer a universal standard but the internal measure of the regime itself. The difference is that immanent critique works at the level of a qualitative analysis of a single case, while the within-case approach transfers the same logic to the systematic tracking of a trajectory over time. The reference point then becomes not an ideal but the empirically observed past state of the regime itself, and the analyst is able to separate three phenomena: failed democratization, the return of authoritarianism, and the actual backsliding of a consolidated democracy.

Conclusion

So what is happening to democracy? A correct answer requires, first of all, reformulating the question itself. V-Dem is not a photograph of one single process; it is an overlay of heterogeneous trajectories of different regimes, brought together into one line by a methodological decision. It does show that elections are eroding and that executive power is advancing on the courts and the press. But to call this a global “backsliding” means mistaking the distance to the Western norm for a change of the regime as such. If, instead, we measure each country against its own history and honestly distinguish between types of trajectories, the picture stops being a single catastrophe and becomes a mosaic of processes moving in different directions, only some of which deserve the name of democratic backsliding. Democracy is not so much retreating everywhere as slipping away from an instrument that was not designed to measure it beyond the West.

References

- Bermeo, N. (2016). On Democratic Backsliding. *Journal of Democracy*, 27(1), 5–19.
- Chakrabarty, D. (2000). *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Cheibub, J. A., Gandhi, J., & Vreeland, J. R. (2010). Democracy and Dictatorship Revisited. *Public Choice*, 143(1–2), 67–101.
- Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lührmann, A., & Lindberg, S. I. (2019). A Third Wave of Autocratization Is Here: What Is New About It? *Democratization*, 26(7), 1095–1113.
- Przeworski, A. (1991). *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
- V-Dem Institute. (2026). *Democracy Report 2026*. Gothenburg: University of Gothenburg, V-Dem Institute.

Wolkenstein, F. (2023). What Is Democratic Backsliding? *Constellations*, 30(3), 261–277.

Что происходит с демократией?

К вопросу о концепте демократического отката

Мусабай Бабаев

Магистерская программа «Public Affairs and Democracy»

Leuphana University Lüneburg, Германия

Исполнительный директор Центра студенческой дипломатии «Strategic Discourse»

Для корреспонденции

Мусабай Бабаев, Leuphana University Lüneburg, Universitätsallee 1, 21335 Lüneburg, Германия.

Аннотация

Понятие демократического отката широко используется в современной политической аналитике, однако редко подвергается систематическому осмыслению. В статье рассматриваются трудности, связанные с евроцентричностью и нормативной нагруженностью данного концепта, а также ставится вопрос об исходном состоянии, относительно которого фиксируется «откат». Работа опирается на дискуссию вокруг определения демократического отката и предлагает критический взгляд на способы его концептуализации.

Ключевые слова: демократия, демократический откат, либеральная конституционная демократия, евроцентризм, V-Dem

Что происходит с демократией?

Значительная часть недавних аналитических докладов громко заявляет о демократическом откате как о некой угрозе национальной безопасности в некоторых странах. Отчет Democragy Report 2026 от шведского института V-Dem сообщает, что мир по Среднемировому уровню демократии откатился в 1978 год. Против либеральной конституционной демократии разворачивается «откат», «контрреволюция». Либеральная демократия находилась под давлением и в обороне ещё задолго до COVID-19. До пандемии был перечень обвинений со стороны противников. Популисты утверждали, что либерализм стал прикрытием для антидемократического элитизма, который отнимает власть у рядовых граждан, подрывая их экономические интересы. Националисты заявляли, что либерализм породил международные институты и законы, которые посягают на суверенитет государств и препятствуют реализации законных национальных интересов. Культурные традиционалисты утверждали, что либеральный индивидуализм подрывает моральные и религиозные сообщества, а либеральная свобода стирает грань между свободой и вседозволенностью. В свою очередь либеральные демократы обвиняли своих противников в сползании к авторитаризму, в использовании суверенитета как ширмы для нарушения прав человека и в возврате к политике «игры с нулевой суммой». Как отмечает один из ведущих специалистов в области сравнительной политологии, понятие демократического отката «часто используется, но редко анализируется».

Что такое демократический откат?

Во многих научных работах о демократическом откате часто сосредотачиваются на механизмах атаки на демократию. К ним относятся государственные перевороты, усиление роли исполнительной власти, разрушение систем сдержек и противовесов, ликвидация политических институтов, манипуляция выборами. Главный фундаментальный вопрос во многом остаётся открытым. Как на самом деле понять, что демократия перестала быть демократией и откат неизбежен. Самые распространённые эмпирические и концептуальные теории о демократии (Bermeo; Lührmann–Lindberg) слишком евроцентричны. Демократия сама по себе очень разная, и сам концепт отката евроцентричен и нормативно нагружен. Само слово предполагает движение «вниз» от некоего идеала. Бермео (2016) признаёт это, отмечая, что термин обозначает «сознательный отход от идеала». Проблема в том, что этот идеал, как правило, не проговаривается, он молчаливо отождествляется с либерально-конституционной демократией западного образца с сильными независимыми судами. Для этого используют историцистскую посылку, согласно которой все общества обязаны пройти те же стадии, что и Европа — феодализм,

капитализм, индустриальную модерность и либеральную демократию. Идея, ставящая либеральную демократию на вершину шкалы, по определению кодирует любое институциональное отклонение как «регресс». Этим и концепт *backsliding* структурно воспроизводит то, что Чакрабарти (*Provincializing Europe*, 2000) называет измерением незападного по западному эталону.

Откат откуда? Проблема исходного состояния

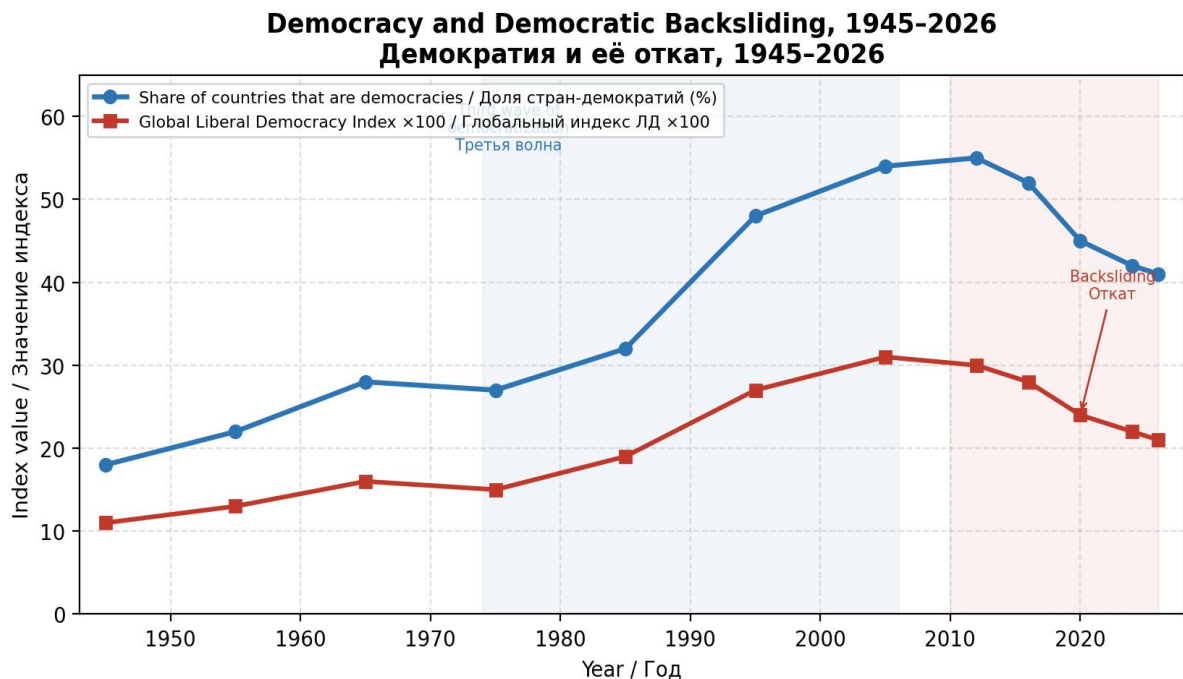

Рисунок отображает индекс демократии и автократии стран мира по V-Dem. По V-Dem демократический откат по определению есть движение от некоторого исходного состояния «вниз», а значит всякая фиксация отката логически требует определения этого исходного состояния — точки отсчёта. Именно здесь концепт *backsliding* обнаруживает свою наиболее уязвимую методологическую сторону. Чтобы утверждать, что демократия «откатилась», исследователь должен сперва задать точку А — уровень демократии, от которого ведётся отсчёт. Однако при ближайшем рассмотрении выясняется, что под единым ярлыком «отката» скрываются различные проблемы, которые в существующей литературе систематически смешиваются. Как мы видим на рисунке, точку А берут из пика обеих кривых около 2006–2012 годов, а красная зона «Backsliding / Откат» начинается сразу после неё и показывает движение вниз от этого максимума. Здесь авторы использовали точку А как глобальный агрегат, но они забывают о том, что страна, которая никогда не достигала уровня либеральной демократии, в строгом смысле не может от неё «откатиться». То, что на графике индекса V-Dem выглядит как снижение, может обозначать совсем другое. Частыми явлениями бывают «несостоявшаяся демократизация» или «возвращение авторитарного режима». «Несостоявшаяся

демократизация» это переход, который начался, но остановился, так и не достигнув консолидации, а возвращение авторитарного режима обычно протекает после короткого периода либерализации.

Где порог? Проблема момента, в который демократия перестаёт быть демократией

Демократия сама по себе представляет собой не бинарную, а градуированную переменную, а откат требует чёткой границы, момента перехода. Непрерывную величину пытаются осмыслить через категорию разрыва. В то же время эмпирическая разница между значением индекса 0,43 и 0,42 ничтожно мала и может возникать погрешность измерения. Если порог установлен на отметке 0,425, то эта ничтожная разница превращает страну из «демократии» в «автократию». Для решения проблемы порога используют разные методы, но каждый метод имеет определённые проблемы. Дихотомический, или как его называют иногда минималистический, подход, созданный Шумпетером и развитый Пшеворским и Чейбубом определяет демократию через реальную сменяемость власти в результате конкурентных выборов. Порогом является тест на поворот, который определяет способна ли действующая власть проиграть выборы и уступить место. Достоинство подхода в том, что он не требует согласия о том, какой должна быть «хорошая» демократия. Но все же минусом подхода является слепота постепенной эрозии выборов. Выборы могут формально сохранить конкурентность несмотря на разрушение независимости судов, свободы прессы, и подход не учитывает этот факт. Вторым и более распространённым методом является континуальный, градуированный подход. Конечно, этот подход отказывается от единой границы в пользу шкалы, на которой фиксируется любое снижение. Этот подход отличается высокой чувствительностью к нюансам, однако и тут решение о том, что считать демократией принимается методологом.

Кто задаёт идеал? Нормативная привязка точки отсчёта

В большинстве случаев точкой отсчёта по умолчанию выступает не эмпирическое прошлое состояние конкретной страны, а нормативный идеал в виде либерально-конституционной демократии западного образца с сильными независимыми судами. Именно это Бермео и называет «сознательным отходом от идеала». Проблема, однако, в том, что идеал этот является внешним и универсализированным. В результате точкой А для незападной страны оказывается не её собственная история, а проекция западной нормы на её траекторию. Тогда «откат» измеряет уже не реальное изменение политического режима, а дистанцию до Запада. Любая незападная конфигурация власти автоматически кодируется как дефицит, как отклонение от эталона. Здесь проблема точки отсчёта окончательно смыкается с тем, что Чакрабартти (Provincializing Europe, 2000) называет измерением незападного по западному эталону. Концепт backsliding встраивает в само своё устройство нормативную иерархию, на вершине которой стоит

либеральная демократия, а всё остальное определяется через степень удалённости от неё.

От «отката» к траектории режима

Критика концепта backsliding не обязана заканчиваться деконструкцией. Из неё следует вполне конкретная исследовательская программа. Главный изъян существующего подхода это бинарная логика, в которой режим либо «демократия», либо «откатывается» от неё. Но, как показывают Левицкий и Уэй, между этими полюсами лежит обширная и устойчивая зона конкурентного авторитаризма. Режимы, которые не движутся «вниз» с некоей вершины, а воспроизводят гибридное равновесие им неприменим язык «отката». Вместо сравнения страны с универсальным эталоном (cross-case) нужно отслеживание её собственной траектории во времени (within-case). Этот ход имеет опору и внутри самой критической теории отката. Так Волкенстайн предлагает диагностировать откат методом *имманентной критики*. По сути это то же самое движение, что и переход от cross-case к within-case и там, и там точкой отсчёта становится не универсальный эталон, а внутренняя мера самого режима. Различие в том, что имманентная критика работает на уровне качественного разбора отдельного кейса, тогда как within-case подход переносит ту же логику на систематическое отслеживание траектории во времени. Тогда точкой отсчёта становится не идеал, а эмпирически наблюдаемое прошлое состояние самого режима, и аналитик получает возможность развести три явления: несостоявшуюся демократизацию, возврат авторитаризма и собственно откат консолидированной демократии.

Заключение

Что же происходит с демократией? Корректный ответ требует сперва переформулировать сам вопрос. V-Dem не является фотографией единого процесса, это наложение разнородных траекторий разных режимов, сведённых в одну линию методологическим решением. Он действительно определяет, что выборы эродировать, исполнительная власть наступает на суды и прессу. Но называть это глобальным «откатом» означает принимать дистанцию до западной нормы за изменение режима как такового. Если же мерить каждую страну относительно её собственной истории и честно различать типы траекторий, картина перестаёт быть единой катастрофой и становится мозаикой разнонаправленных процессов, лишь часть которых заслуживает названия демократического отката. Демократия не столько повсеместно отступает, сколько ускользает от инструмента, не приспособленного измерять её за пределами Запада.

Список источников

Bermeo, N. (2016). On Democratic Backsliding. *Journal of Democracy*, 27(1), 5–19.

Chakrabarty, D. (2000). *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton: Princeton University Press.

Cheibub, J. A., Gandhi, J., & Vreeland, J. R. (2010). Democracy and Dictatorship Revisited. *Public Choice*, 143(1–2), 67–101.

Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lührmann, A., & Lindberg, S. I. (2019). A Third Wave of Autocratization Is Here: What Is New About It? *Democratization*, 26(7), 1095–1113.

Przeworski, A. (1991). *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.

V-Dem Institute. (2026). *Democracy Report 2026*. Gothenburg: University of Gothenburg, V-Dem Institute.

Wolkenstein, F. (2023). What Is Democratic Backsliding? *Constellations*, 30(3), 261–277.